

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра економічної та соціальної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана з навчальної роботи
Володимир ПАСЬКО

«30 серпня» 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗМІНИ КЛІМАТУ

для студентів

галузь знань	10 Природничі науки
спеціальність	106 Географія
освітній рівень	Бакалавр
освітня програма	Урбаністика та міське планування
вид дисципліни	вибіркова
вибірковий блок	Урбаністична географія

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2022/2023
Семестр	8
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі: Шевченко Ольга Григорівна, доктор географічних наук, доцент,
професор кафедри метеорології та кліматології

Пролонговано: на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» 20__ р.
на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» 20__ р.

КИЇВ – 2022

Розробники: **Шевченко Ольга Григорівна**, доктор географічних наук, доцент,
професор кафедри метеорології та кліматології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри

економічної та соціальної географії

Оста проф. Костянтин МЕЗЕНЦЕВ

Протокол № 15 від «12» травня 2022 року

Схвалено науково-методичною комісією географічного факультету

Протокол від «29» серпня 2022 року № 6

Голова науково-методичної комісії Н. Корогода доц. Наталія КОРОГОДА

«29» серпня 2022 року

ВСТУП

1. Мета дисципліни – сформувати у студентів цілісне уявлення про кліматичну систему та чинники, що можуть призводити до зміни клімату, ознайомити студентів з основними підходами до оцінки вразливості та розробки заходів з адаптації до зміни клімату.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. Знання теоретичних основ фізики, природничої географії, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами та процесами, що відбуваються в природному середовищі.

2. Володіння методами синтезу та аналізу інформації.

3. Анотація навчальної дисципліни: навчальна дисципліна присвячена вивченню клімату Землі, його зміні, основним негативним наслідкам від проявів зміни клімату. В курсі значна увага приділена економіці кліматичних змін. Зокрема, розкриті особливості впливу зміни клімату на глобальні економічні процеси і суспільство та основні закономірності впливу кліматичної зміни на види економічної діяльності. Окремі теми курсу присвячені вразливості та адаптації міст до зміни клімату. Структурно – курс складається з двох змістових модулів.

4. Завдання (навчальні цілі): набуття студентами знань щодо клімату та його зміни на планеті в сучасний період, основних наслідків зміни клімату та підходів і методів до оцінки вразливості та розробки заходів з адаптації до зміни клімату.

Згідно вимог Стандарту вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 10 «Природничі науки», спеціальність 106 «Географія» дисципліна забезпечує набуття здобувачами освіти наступних компетентностей:

інтегральної:

- Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності предметної області географії або у процесі навчання із застосуванням сучасних теорій та методів дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів із використанням комплексу міждисциплінарних даних та за умов недостатності інформації;

загальних:

- Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК1);
- Соціальна відповідальність та екологічність мислення (ЗК5);
- Здатність визначати, формулювати і вирішувати проблеми (ЗК9);

спеціальних (фахових):

- Здатність аналізувати склад і будову сфер географічної оболонки (відповідно до спеціалізації) на різних просторово-часових рівнях (ФК 1, ФК 5);
- Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному) (ФК 7).

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація*; 4. автономність та відповідальність*)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1	Знати			
1.1.	Знати основні кліматотворчі чинники.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи, іспит	8 %
1.2	Знати просторові масштаби кліматичних досліджень.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи, іспит	8 %
1.3	Знати основні сучасні кліматичні ризики та їх особливості.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи, іспит	8 %
1.4	Знати особливості впливу зміни клімату на види економічної діяльності.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи, іспит	8 %
1.5	Знати чинники, що визначають вразливість урбанізованого середовища до зміни клімату.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи, іспит	8 %
1.6	Знати основні підходи до здійснення оцінки вразливості до зміни клімату.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи,	8 %

			іспит	
2	Вміти			
2.1	Вміти аналізувати основні прояви зміни клімату певної території.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	8 %
2.2	Вміти спілкуватися з фахівцями та експертами різного рівня інших галузей знань, у тому числі в міжнародному контексті, на теми зміни клімату, оцінки вразливості та адаптації.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	8 %
2.3	Вміти обирати необхідні заходи адаптації для міста чи підприємства певного виду економічної діяльності.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	8 %
2.4	Вміти застосовувати технології «інтернету речей» для отримання інформації про погоду та клімат.	лекція, семінар, самостійна робота	контрольна робота, оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	8 %
3	Комунікація			
3.1	Демонструвати спілкування в діалоговому режимі з колегами та цільовою аудиторією, ведення професійної наукової дискусії	лекція, семінар, самостійна робота	Оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	7 %
3.2	Письмово відображувати та презентувати результати своїх досліджень українською мовою.	самостійна робота	Оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	7 %
4	Автономність та відповідальність			
4.1	Демонструвати здатність до адаптації та дії в новій ситуації, пов'язаній з роботою за фахом, вміння генерувати нові ідеї.	лекція, семінар, самостійна робота	Оцінювання відповідей на семінарах, оцінювання самостійної роботи	6 %

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни/ Програмні результати навчання	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3	2.4	3.1	3.2	4.1
Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в галузях предметної області географічних наук (ПРН-1).		+			+		+			+			
Використовувати польові та лабораторні методи для аналізу природно- і суспільно-географічних об'єктів і систем (ПРН-8).		+				+				+			
Аналізувати склад і будову природно- та соціально-економічних географічних об'єктів і систем (відповідно до спеціалізації) на різних просторово-часових рівнях (ПРН-10).	+	+	+	+	+	+	+			+			+
Впорядковувати і узагальнювати матеріали польових та лабораторних досліджень, інтегрувати їх від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання (ПРН-11).					+	+	+	+			+	+	
Демонструвати здатність проводити самостійні дослідження природно- та суспільно-географічних об'єктів, систем і процесів у географічній оболонці за польових і лабораторних умов (ПРН14).							+		+	+		+	+
Виявляти державницьку і громадянську позицію у професійній діяльності, використовувати комунікативні навички і технології, ініціювати запровадження методів комунікативного менеджменту на практиці, вміти реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства (ПРН-16).								+	+		+	+	

7. Схема формування оцінки

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі освоєння матеріалу з двох змістових частин та виконання самостійної роботи.

Рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами оцінювання відповідей на семінарах, самостійної роботи, контрольних робіт, а також іспиту.

Питома вага результатів навчання у підсумковій оцінці за умови її опанування на належному рівні така:

- результати навчання – **1.1–1.6 (знання)** – до 8 % за кожен;
- результати навчання – **2.1–2.4 (вміння)** – до 8 % за кожен;
- результати навчання – **3.1–3.2 (комунікація)** – до 7 % за кожен;
- автономність та відповідальність – **4.1 (автономність та відповідальність)** – до 6 % за кожен.

7.1. Форми оцінювання студентів

У курсі передбачено 2 змістові частини. Заняття проводяться у формі лекцій та семінарських занять. Завершується дисципліна іспитом.

Семестрове оцінювання: кількість балів, що студент отримує протягом семестру є сумою балів, що були отримані при оцінюванні роботи на семінарських заняттях та виконанні тематичних контрольних робіт.

Організація оцінювання: Робота на семінарських заняттях оцінюється по виконанню, відповідно до графіка проведення семінарських занять. Тематичні контрольні роботи проводяться у тестовій формі.

Умови допуску до іспиту: рекомендований мінімум для допуску до іспиту – 36 балів. Для студентів, які набрали сумарно меншу від 36 балів (*рекомендований мінімум*) кількість, обов'язковою умовою для отримання допуску до іспиту є написання рефератів за питаннями пропущених чи недостатньо засвоєних тем.

Підсумкове оцінювання у формі іспиту проводиться в письмовому форматі. Максимальна кількість балів під час іспиту – 40, мінімальна кількість балів, що додаються до семестрових – 24 (*60% максимальної кількості балів, відведених на іспит*).

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 716-32 від 31 серпня 2018 року.

7.2. Шкала відповідності оцінок

90–100 балів	Відмінно
75–89 балів	Добре
60–74 бали	Задовільно
0–59 балів	Незадовільно

8. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
Змістова частина 1.				
КЛІМАТ ТА ЙОГО ЗМІНИ НА ПЛАНЕТІ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД				
1	Тема 1. Клімат та чинники його формування.	2	2	8
2	Тема 2. Просторові масштаби кліматичних досліджень. Клімат міста	2	2	8
3	Тема 3. Глобальна зміна клімату та її прояви на території України	2	2	8
4	Тема 4. Міжнародні кліматичні угоди	2	2	8
5	Тема 5. Сучасні кліматичні ризики та їх особливості	2	2	8
Змістова частина 2.				
ЕКОНОМІКА ЗМІНИ КЛІМАТУ				
7	Тема 6. Вплив зміни клімату на економічну поведінку людини	2	2	8
8	Тема 7. Вплив зміни клімату на сільське, лісове та водне господарство	2	2	8
9	Тема 8. Вплив зміни клімату на транспорт та енергетику	2	2	8
10	Тема 9. Вразливість урбанізованого середовища до зміни клімату.	2	2	8
11	Тема 10. Економічні аспекти використання «інтернету речей» для отримання інформації про погоду та клімат	2	2	8
	ВСЬОГО	20	20	80

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – 20 год.

Семінарських занять – 20 год.

Самостійна робота – 80 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основні:

1. Шевченко О.Г., Сніжко С.І., Вітренко А.О. Економічна метеорологія. К.: Майстер книг, 2019. 352 с.
2. Оцінка впливу кліматичних змін на галузі економіки / за ред. С.М. Степаненка, А.М. Польового. О. : Екологія, 2011. 696 с.

Додаткові:

1. Іваненко Н.П. Оцінка вразливості та можливі шляхи адаптації енергетичного сектора України до зміни клімату / Н.П. Іваненко, Д.П. Сас. Проблеми загальної енергетики. 2011. Вип. 2 (25). С. 54–56.
2. Шевченко О.Г. Вразливість урбанізованого середовища до зміни клімату. Фізична географія та геоморфологія. 2014. Вип. 2 (66). С. 157–161.
3. Шевченко О.Г. Прояв зміни клімату на території м. Києва та основні підходи до його адаптації. Часопис картографії. 2017. Вип. 17. С. 95 – 109.
4. Шевченко О.Г., Сніжко С.І., Олійник Р.В. Вплив зміни клімату на економіку. Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія. 2018. № 4. С. 102–111.

5. Шевченко О.Г., Сніжко С.І. Зміна клімату та українські міста: прояви та проєкції на ХХІ століття на основі RCP-сценаріїв. Вісник Київського університету. Серія географія. 2019. Вип. 2 (75). С. 11–18.
6. Шевченко О.Г. Теоретико-методологічні засади комплексних досліджень урбометеорологічних трансформацій у містах. К.: ДІА, 2021. 288 с.
7. Шевченко О.Г., Сніжко С.І. Вітровий режим великого міста. Вісник Київського університету. Серія географія. 2018. № 3 (72). С. 13–20.
8. Adger W.N. Successful adaptation to climate change across scales / W.N. Adger, N.W. Arnell, E.L. Tompkins. *Global Environment Change*. 2005. Vol. 15. P. 77–86.
9. Harris J.M. *The Economics of Global Climate Change*. J.M. Harris, B. Roach, A.-M Codur. – Global Development and Environment Institute, Tufts University, 2015.
10. *Managing the risks of extreme events and disasters to advance climate change adaptation. Special report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, 2012. 594 p.
11. *Urban adaptation to climate change in Europe // Challenges and opportunities for cities together with supportive national and European policies // EEA Report No 2/2012*. URL: <http://www.eea.europa.eu/publications/urban-adaptation-to-climate-change>.
12. *Adaptation of transport to climate change in Europe – Challenges and options across transport models and stakeholders*, European Environment Agency, 2014.
13. Didovets I. Assessment of climate change impacts on water resources in three representative Ukrainian catchments using eco-hydrological modelling / I. Didovets, A. Lobanova, A. Bronstert, S. Snizhko, C.F. Maule, V. Krysanova // *Water (Switzerland)*. 2017. Vol. 9 (3). P.204.
14. *Electricity networks climate change adaptation report. Engineering report*. URL: <http://archive.defra.gov.uk/environment/climate/documents/adapt-reports/04distribute-trans/enanetworks.pdf>.
15. Massey E.E. *Experience of the European Union in adaptation to climate change and its application to Ukraine*. Office of the Co-ordinator of OSCE, 2012. 40 p.